

УДК 37.091.12:796 – 051: 159.9+37

Пеньковець Д.В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

На основі теоретичного аналізу робіт, різних авторів та власних досліджень, у статті досліджується роль і місце ігрової компетенції як засобу формування професійної компетенції у майбутніх учителів фізичного виховання в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. В психолого-педагогічній літературі гри визначають як особливий вид діяльності. Гра явище досить багатогранне та багатофункціональне, одне з найбільш емних, багатофункціональних і невизначених. В процесі гри відбувається формування особистості, відтворюються соціальні відносини між людьми. В науковій літературі з психології, педагогіки: гри, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій, активне програмове навчання, ігрове проектування розглядають як засіб формування професійної компетенції. Мета гри – сформувати певні навички й уміння у майбутніх учителів фізичного виховання у їх активному творчому процесі. Застосуванні ігор: в процесі навчання сприяє високій мотивація, емоційній насиченості процесу навчання; підготовці до професійної діяльності; післяігрове обговорення сприяє закріпленню знання.

Ключові слова: освіта, фахівець, компетенція, ігрові компетенції, ділові ігри, гра, учитель.

Актуальність дослідження. У практиці вищої школи важливого значення для забезпечення результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів набуває формування професійної мотивації як позитивного відношення до майбутньої професії. Майбутні учителі фізичного виховання, завершаючи навчання в вищих навчальних закладах, повинні усвідомити найважливіші вимоги до сучасного висококваліфікованого фахівця.

Мета дослідження На основі теоретичного аналізу наукових робіт проаналізувати роль і місце ігрової компетенції як засобу формування професійної компетенції у майбутніх учителів фізичного виховання в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу Однією з таких вимог є психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичної культури. Психологічні знання необхідні кожній людині, а майбутньому учителю з фізичної культури особливо, оскільки їх професійна діяльність передбачає постійні контакти типу "людина – людина". Психолого-педагогічна підготовка включає в себе: освоєння студентами системи психологічних і педагогічних знань, становлення ціннісного ставлення до них як до основи особистісно-педагогічного кредо майбутнього фахівця з фізичної культури.

В психолого-педагогічній літературі гри визначають як особливий вид діяльності. Гра явище досить багатогранне та багатофункціональне, одне з найбільш емних, багатофункціональних і невизначених. В процесі гри відбувається формування особистості, відтворюються соціальні відносини між людьми, що гра це свобода особистості в уяві, "ілюзорна реалізація нездійснених інтересів" [5]. Гра є основою будь якої творчості, це найефективніший метод розвитку творчих здібностей і творчого мислення людини [1].

Питання формування професійної компетенції, вдосконалення професійної підготовки фахівців в умовах вищої школи, проблеми вищої професійної освіти досліджували: І.О. Зімня, Н.В. Кузьміна, В.І. Лозова, А.К. Маркова, Є.М. Павлютенков, А.О. Вербицький, А.В. Брушлинський, К.А. Абульханова-Славська, Є. А. Литвиненко, В. І. Рибальський Серед класиків психології, які займалися проблемами гри можна назвати: Л. Виготський, Д.Б. Ельконін, Л.М. Леонт'єв, Г. Міллер, Ж. Піаже, С.Л. Рубінштейн, Є. Фром, З. Фрейд та ін.

У науковій літературі з психології, педагогіки: гри, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій, активне програмове навчання, ігрове проектування розглядають як засіб формування професійної компетенції. Мета гри – сформувати певні навички й уміння студентів у їх активному творчому процесі. Застосуванні ігор: в процесі навчання сприяє високій мотивація, емоційній насиченості процесу навчання; підготовці до професійної діяльності; післяігрове обговорення сприяє закріпленню знань.

Гра це імітація професійної діяльності, яка використовують для розвитку творчого мислення, формування практичних умінь та навичок, активізують процес оволодіння майбутньою професією. У ході гри у майбутніх учителів фізичної культури формується самостійність; організованість, діловитість, дисциплінованість, творча активність, колективістські якості особистості.

Результатом ефективної психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності є ігрова компетентність в професійно-педагогічній діяльності. Аналіз літератури дозволив нам визначити ігрову компетентність як інтегративну якість особистості учителя, що має складну структуру і включає когнітивний, операціонально-діяльнісний, особистісний, емоційно-ціннісний та конативний компоненти.

Ігрова компетентність - це специфічна характеристика особистості вчителя, що свідчить про його здатність і готовність ефективно застосовувати ігрові технології в професійній діяльності.

У формуванні ігровий компетентності у майбутніх учителів особливу роль відіграє когнітивний компонент: сукупність знань про гру як особливий вид діяльності, про загальні і специфічні риси ігрової діяльності, розуміння різних теорій походження гри, особливостей дидактичних ігор; наявності власного досвіду участі в ділових і рольових іграх на заняттях з психологічних і педагогічних дисциплін, а також досвіду проектування і проведення ігрових технологій в студентській групі та на педагогічній практиці.

Особистісний компонент включає дві підструктури: інтраперсональні і інтерперсональні якості (суб'єктність, відповідальність, креативність, толерантність, емпатію, рефлексію). Інтраперсональні якості характеризують ставлення майбутнього фахівця до себе, а інтерперсональні якості (багато в чому схожі з інтраперсональними) характеризують ставлення майбутнього фахівця до інших. Інтерперсональні якості припускають визнання суб'єктності, толерантності, креативності, відповідальності, рефлексії, ставлення до інших як до особистостей, довіру їх духовним і творчим силам. Інтерперсональні якості спрямовані на створення умов для розвитку у учнів відповідальності, креативності, емпатії, толерантності, рефлексії, критичності мислення.

При формуванні ігрової компетентності видається важливим наявність у майбутніх фахівців суб'єктної позиції, котра виражає потенційну готовність суб'єкта самостійно діяти в ситуаціях, що характеризуються значним ступенем невизначеності, з розумінням майбутнім учителем фізичної культури своїх можливостей, своєї ролі, свого місця у професійній діяльності.

Розвиток суб'єктності неможливо без спрямованого формування відповідальності. На думку А. Маслоу, "звертатися до самого себе, вимагаючи відповіді, – це значить брати на себе відповідальність. Це сам по собі величезний крок до самоактуалізації" [8]. Е.Фромм стверджував, що турбота, відповідальність, повага і знання являють собою сукупність якостей зрілої людини [12].

До складу особистісного компонента була включена креативність майбутнього вчителя. Ще в 60-х рр.ХХ ст. в роботах американських і англійських психологів було описано більше 60 визначень креативності та, і їх кількість зростає з кожним днем. Креативність, як особистісний компонент ігрової компетентності, може проявлятися на різних рівнях; перетворення нових ігрових технологій; включення творчих елементів у відомі дидактичні ігри; креативність проявляється також у самопізнанні. Креативність – це здатність адаптивно реагувати на потребу нових підходів. Креативність – це процес подолання відсталості в мисленні, почуттях, спілкуванні.

Креативність означає процес дивергентного мислення, готовність відступити від традиційних підходів при проектуванні альтернативних варіантів на відміну від "конвергентного" мислення орієнтованого на традицію, на відоме рішення проблеми [3].

Найважливішим інтра- і інтер-професіональною якістю, що забезпечує ефективну реалізацію ігрових технологій, є толерантність майбутнього фахівця. Різні конфлікти, інциденти, що виникають в ігровій ситуації, найчастіше пов'язані з нетерпимістю учасників гри до поведінки, вчинків, емоційних реакцій інших людей. Проблема, що виникла в ігровій ситуації, переноситься в реальні міжособистісні відносини. Тому не випадково до складу особистісного компонента ігровий компетентності ми ввели таке необхідне професійну якість як толерантність. Найвищою чеснотою вчителя, на думку С.І. Гессена, є його терпимість до світогляду іншої людини, визнання його цінності [2]. Толерантність як професійно-особистісна якість є наслідком сприйняття майбутнім учителем фізичної культури самоцінності особистості людини.

Значимість рефлексії як одного з якостей особистісного компонента ігровий компетентності вельми висока. При вивченні педагогічної психології, студенти розглядають це поняття аналізують визначення, дане П.Тейяром де Шарденом: рефлексія – "придбана свідомістю здатність зосередитися на самому собі і оволодіти самим собою як предметом, що володіє своєю специфічною діяльністю і своїм специфічним значенням, здатність вже не просто пізнавати, а знати, що знаєш" [10].

Рефлексію прийнято розглядати як процес самопізнання суб'єктом своїх внутрішніх психічних актів і станів, як розуміння самого себе, своїх особистісних особливостей, емоційних реакцій, когнітивних уявлень, суб'єкт при цьому виявляється в позиції стороннього спостерігача, дослідника, контролера по відношенню до своїх думок і дій.

Рефлексія виконує в освітньому процесі різноманітні функції: аналітико-оцінну (при виборі оптимального варіанта рішення, поведінки, діяльності із спектру можливих); стимулювання (на різних етапах професійної діяльності); саморегуляції, самовдосконалення.

Таким чином, рефлексія виступає інструментом постійного самовдосконалення особистості, засобом безперервного особистісного росту.

До складу особистісного компонента ігровий компетентності включена також емпатія як здатність найбільш адекватно відчуватися на чужі емоційні переживання. Ігрова ситуація завжди пов'язана з емоційною напругою, з відкритістю, з незахищеністю учасників, тому, природно, тільки вчитель, у якого

сформована емпатія на досить високому рівні, здатний допомогти дитині встановити гуманістичні міжособистісні відносини.

Ігровий компетентності властиві динамічність і стабільність, які перебувають у єдності і взаємозв'язку. Динамічність пов'язана з тим, що в освітній процес постійно включаються нові ігри, стабільність свідчить про те, що накопичені психологічною та педагогічною теорією і практикою базові знання, вміння, досвід будь спрямовані на формування, розвиток та вдосконалення особистісних професійних компетентностей і підвищення ефективності в професійній діяльності.

Використані джерела

1. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Лев Семенович Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 356 с.
2. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
3. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта / Дж. Гилфорд // Психология мышления. – М. : Прогресс, 1969. – 150 с.
4. Козлова О.В. Деловые игры и их роль в повышении квалификации кадров / О.В. Козлова, Л.М. Разу. – М., Знание, 1978. – 64 с.
5. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : в 2 т. / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : Педагогика, 1983. – Т.1 – 376 с.
6. Майнберг Э. Основные проблемы педагогики спорта: Вводный курс / Э. Майнберг. – М., 1995. – С. 241-284.
7. Макаренко А. С. Гра // Твори : в 7 т. / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1954. – Т.4. – 366 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Питер, 3-е издание, 2009. – 352 с.
9. Миллер С. Психология игры / С. Миллер. – СПб. : Университет. кн., 1999. – 320 с.
10. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / пер. и примечания Н.А. Садовского. – М.: Прогресс, 1965 – 240 с.
11. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : АСТ, 2004. ISBN 5-17-023209-8.
12. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах / Эльконин Д.Б. – М. : Воронеж, 1995. – 330 с.

Penkovets D.

THEORETICAL ASPECTS OF FUTURE PE TEACHERS' GAME COMPETENCE IN PROCESS OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES STUDYING

In modern conditions system of education is the most important humanization factor of social and economic relations, personality's new life reference points formations. Hence one of the main tasks along with personality's harmoniously developed formation, is the task of professionally competent expert's formation. On the basis of theoretical analysis of different authors' works and own researches, role and place of game competence is analyzed in the article as future PE teachers' professional competence mean formation in process of psychological and pedagogical disciplines studing.

Future PE teachers' psychological and pedagogical training is effective mean of professional competence formation. Each person needs psychological knowledge, and a future PE teacher especially does as their professional activity presupposes continuous contacts such as "person – person". Psychological and pedagogical training includes: acquiring by students a system of psychological and pedagogical knowledge, formation of the valuable attitude towards them as to a future PE expert's personal and pedagogical motto.

In psychological and pedagogical literature a game is defined as a special kind of activity. Game is a quite many-sided and cross functional phenomenon, one of the most capacious, versatile and undefined.

Game is imitation of professional activity. Games are used for development of creative thinking, practical skills formation, enhance process of future profession mastering. During business games students get independence; orderliness, efficiency, discipline, creative activity, personality's community qaulity.

Effective future PE teachers' psychological and pedagogical training to professional activity resulted in game competence in professional and pedagogical activity.

Key words: *education, an expert, competence, game competences, business games, a game, a teacher.*

Стаття надійшла до редакції 14.10.2015